

РОЗВИТОК НАВЧАЛЬНОЇ САМОСТІЙНОСТІ МАЙБУТНІХ ЕКОНОМІСТІВ У ПРОЦЕСІ ВИВЧЕННЯ ДИСЦИПЛІНИ «УКРАЇНСЬКА МОВА ЗА ПРОФЕСІЙНИМ СПРЯМУВАННЯМ»

Людмила Шлеїна

Таврійський державний агротехнологічний університет

Анотація:

У статті розглядаються принципи та педагогічні умови розвитку навчальної самостійності як складника професійної компетенції майбутніх економістів у процесі вивчення ними дисципліни «Українська мова за професійним спрямуванням» у виші. Автор на основі окремих результатів дослідження лабораторії моніторингу якості освітньої діяльності розкриває дидактичні умови самостійної роботи студентів та її роль у підготовці майбутніх економістів.

Анотація:

Шлеїна Людмила. Развитие учебной самостоятельности будущих экономистов в процессе изучения дисциплины «Украинский язык с профессиональной направленностью».
В статье рассматриваются принципы и педагогические условия развития учебной самостоятельности как составляющей профессиональной компетенции будущих экономистов в процессе изучения дисциплины «Украинский язык с профессиональной направленностью» в вузе. Автор на основе отдельных результатов исследования лаборатории мониторинга качества образовательной деятельности раскрывает дидактические условия самостоятельной работы студентов и ее роль в подготовке будущих экономистов.

Resume:

Shleina Liudmyla. Development of future economists' academic independence in the process of studying the course of "Ukrainian for a professional area".
The article examines the theoretical foundations, principles and pedagogical conditions of academic independence as a component of future economists' professional competence in the course of "Ukrainian for a professional area" in higher educational institutions. On the basis of separately taken research results performed by the laboratory of educational activity quality the author reveals the didactic conditions of students' self-study work and its role in future economists' training.

Ключевые слова:

компетенція, професійна компетентність, навчальна самостійність.

Ключові слова:

компетенция; профессиональная компетентность; учебная самостоятельность.

Key words:

competence, professional competence, academic independence.

Постановка проблеми. Пріоритетним завданням вищої освіти в Україні є формування компетентної особистості, здатної конкурувати на світовому ринку праці. Компетентна людина має володіти певними компетенціями, головною серед яких є комунікативна. Саме завдяки комунікативній компетенції формуються й усі інші компетенції індивідуума, зокрема й професійна. У документах, що регламентують мовну освіту, серед яких – Загальноєвропейські рекомендації з мовної освіти, Концепція державної мовної політики, концепції з мовної освіти та освітньо-професійні програми підготовки «бакалавра» і «магістра» наголошується, що формування комунікативної компетенції є головною метою мовної освіти майбутніх фахівців. Для цього, власне, необхідно опанувати українську (державну) мову. Мовна освіта майбутніх економістів базується на вивченні дисципліни «Українська мова за професійним спрямуванням», що серед іншого передбачає оволодіння українським діловим мовленням. Для формування загальної і професійної комунікативної компетенції потрібно підвищити дієвість мовних курсів.

Підкреслимо, що для успішної професійної діяльності в умовах ринкової економіки України, економіст повинен бути добре поінформованим, професійно компетентним, уміти самостійно приймати рішення, гнучко реагувати на зміни в

економіці. Він має володіти достатніми діловими навичками й уміннями, мати розвинені професійні якості, що так необхідно для подолання труднощів, визначенні та розв'язанні основних проблем, пов'язаних зі становленням і розвитком фірми. Однак аналіз практичної діяльності вишів свідчить про недостатню увагу до проблеми формування самостійності як якості студентів і основи для набуття професійної компетентності.

Аналіз останніх досліджень і публікацій. У педагогічній науці активно обговорюється проблема вдосконалення системи освіти шляхом застосування компетентнісного підходу (Б. Ельконін, В. Болотов, В. Сериков, Л. Петровська, Л. Мітша, М. Волошина, Т. Добутько, І. Зимня, А. Маркова, А. Михайличенко, О. Овчарук, А. Тубельський, Ю. Татур, О. Пометун, Т. Олійник та інші).

На сучасному етапі розвитку педагогічної науки вченими багато уваги приділяється питанню залучення педагогічних інновацій до навчально-виховного процесу у вищій школі (А. Алексюк, С. Гончаренко, Н. Волкова, І. Зязюн, І. Дичківська, М. Кларін, А. Лігоцький, Н. Ничкало, Г. Онкович, О. Пехота, І. Подласий, Г. Сагач С. Сисоєва, П. Щербань, М. Фіцула, В. Ягупов та ін.). На сьогодні видано багато українських підручників та посібників з курсу Сьогодні дисципліна «Українська мова за

професійним спрямуванням» забезпечена значною кількістю підручників, довідників із ділового спілкування, але жоден із них не задовольняє цілком потреб студентів.

Формування цілей статті. Мета дослідження – визначити, теоретично обґрунтувати й перевірити на практиці педагогічні умови розвитку навчальної самостійності як складника професійної компетенції майбутніх економістів у процесі вивчення дисципліни «Українська мова за професійним спрямуванням».

Виклад основного матеріалу дослідження. Україна, увійшовши у третє тисячоліття як незалежна держава, розбудовує національну систему освіти з урахуванням світових і європейських традицій, відповідно до соціально-економічних, технологічних і соціокультурних змін у країні. Виявлення й наукове осмислення конструктивних ідей і підходів до її розвитку, що виникають як в Україні, так і в інших країнах, допоможе модернізувати всю систему національної вищої освіти. Ефективними шляхами підготовки майбутнього спеціаліста відповідно до вимог Болонського процесу є формування у студентів усвідомленої потреби в постійному професійному самовдосконаленні, розвитку творчого потенціалу та професійного мислення, створення умов для самостійного набуття знань, умінь і навичок та їх застосування на практиці. Цьому значною мірою сприяє ефективна самостійна робота.

Положенням про організацію навчального процесу у вищих навчальних закладах передбачено, що самостійна робота студентів повинна становити не менше 1/3 і не більше 2/3 від загального обсягу часу, відведеного на вивчення конкретної дисципліни, що знайшло відображення в навчальних планах. Таке збільшення кількості годин на самостійну роботу відповідно вимагає й нового підходу до управління нею, тобто до її організації, нового методичного забезпечення, контролю тощо.

Виходячи з положень вищої освіти можемо стверджувати, що самостійна робота інтегрує в єдине ціле навчальну, наукову, практичну роботу студента. Тому завдання вищої школи – навчити студента самостійної роботи, оскільки вона забезпечить можливість майбутнім фахівцям упродовж життя поповнювати, поглиблювати професійні знання й уміння. Окрім цього, набуття навичок самостійної роботи активізує пізнавальну діяльність майбутнього спеціаліста, полегшує пошук науково-методичної інформації, робить більш усвідомленим процес засвоєння навчального матеріалу. Все це позитивно впливає на формування творчої особистості майбутнього економіста, на його прагнення до саморозвитку, самонавчання.

У сучасних умовах самостійність стає професійно необхідною якістю особистості будь-якого спеціаліста. Щоб бути сьогодні висококваліфікованим фахівцем, потрібно вчитися безперервно та постійно оновлювати набуті знання, оскільки нині потрібні фахівці, які не лише володіють професійними знаннями, вміннями й навичками, а є всебічно розвиненими особистостями, здатними до активного й постійного оновлення знань, прийняття оперативних і нестандартних рішень, самостійних і творчих дій.

Зважаючи на вимоги, що висуваються до успішної самостійної роботи студентів, а також на недосконалу практичну організацію самоосвіти, дослідник І. Друзь констатує наявність певних протиріч: між прагненням до високого рівня самостійності студента в навчальній діяльності та її фактичною нерозвиненістю; між практичною значущістю самоосвіти для майбутнього фахівця й недостатньо розробленою теорією та практикою її організації; між вимогами кредитно-модульної системи та рівнем розвитку здатності студентів до самореалізації, усвідомленням необхідності самоосвіти та якістю навчально-методичного забезпечення вищих навчальних закладів; між вимогами та завданнями, які висуваються до викладачів навчальних закладів і браком відповідної мотивації тощо [5, с. 129]. Безперечно, тільки розв'язання наявних проблем і урахування досвіду впровадження та організації самостійної роботи у вищих навчальних закладах дасть змогу зробити самостійну роботу невіддільним складником навчального процесу.

Розглянемо поняття «компетенція», «компетентність» і «професійна компетенція». Із погляду бізнес-практиків, професійні компетенції – це здатність суб'єкта професійної діяльності виконувати роботу відповідно до посадових вимог. Останні являють собою завдання і стандарти їх виконання, прийняті в організації чи галузі. Цей підхід сфокусований не на особистісних характеристиках, а на стандартах діяльності та ґрунтується на описі завдань і очікуваних результатів [5].

Результати теоретичного аналізу розробки проблеми професійної компетентності фахівця засвідчили, що самостійність є необхідним складником професійної компетентності. Самостійність інтегрує в собі як активні, діяльні (активність, ініціативність, саморух і самодетермінація), так і гносеологічні, споглядальні (свідомість, теоретичне мислення) характеристики компетентності. Лише в нерозривній єдності активних і споглядальних компонентів самостійність стає складовою професійної компетентності [2, с. 8].

Ознаками самостійності студента є: уміння планувати, приймати рішення та обґрунтовувати його, вибирати раціональні методи діяльності, працювати з літературою, виявляти творчу активність, систематично контролювати хід і результати виконання роботи, коригувати й удосконалювати її. Рівень самостійності студента вимірюється отриманим результатом у практичній діяльності, тобто здатністю досягати запланованого результату без сторонньої допомоги, співвіднесеного з його свідомим зацікавленням і пізнавальними можливостями в певний момент [4, с. 14].

На підставі викладеного вище можемо визначити такі особливості навчально-виховної діяльності студентів економічних спеціальностей у виші, яка спрямовується на формування у них навчальної самостійності під час вивчення дисципліни «Українська мова за професійним спрямуванням»:

– теоретичні (наявність високого рівня знань і вмінь самостійної роботи студентів, позитивне ставлення до змісту самостійної навчальної діяльності, готовність до її здійснення, глибокі знання з дисципліни, що вивчається);

– смислові (уміння здійснювати відбір змісту навчальної діяльності, визначення її способів і видів у процесі вивчення дисципліни «Українська мова за професійним спрямуванням», здатність до системного аналізу, володіння культурою мислення);

– практичні (володіння розвиненими вміннями застосовувати на практиці отримані знання, здатність до самостійного та ефективного розв'язання проблеми в галузі професійної діяльності, прагнення до творчої самореалізації, постійного професійного зростання).

У нашому дослідженні формування навчальної самостійності майбутніх економістів у процесі вивчення ними дисципліни «Українська мова за професійним спрямуванням» розглянуто з погляду системного підходу, який передбачає всебічний, комплексний аналіз досліджуваного об'єкта як сукупності багатьох елементів; компетентного підходу, який забезпечує якісно новий результат освіти – формування компетентного фахівця, розвиток особистісних і професійно важливих якостей; особистісно-діяльнісного підходу, що враховує взаємозв'язок діяльності й розвитку особистості та дає змогу орієнтувати цілісний навчально-виховний процес на особистість як на мету, суб'єкта, результат і основний критерій його ефективності.

У ході нашого дослідження було проведено анкетування. Студентів попросили висловити своє ставлення до самостійної роботи. Більшість із них (60 %) виявляє позитивне ставлення,

23 % – негативне, а 17 % студентів байдуже ставиться до самостійної роботи. На запитання «Чи хотіли б Ви відвідувати спеціальний курс, що має на меті навчити студентів самостійно працювати», відповіді поділилися майже навпіл: «ні» – 51 %, «так» – 48 %, «звичайно, навіть за додаткову оплату» – 1 %. На запитання «Чи завжди Вам зрозумілі завдання до самостійної роботи?» найбільший відсоток припадає на відповідь «частково зрозумілі» – 71 %, «незрозумілі» – 16 %, «завжди зрозумілі» – 13 %. Окрім цього, студенти вказали на труднощі, із якими їм доводилося стикатися під час виконання самостійної роботи. Серед них: «незрозумілі вимоги» – 45 %, «брак фахової літератури» – 35 %, «невідповідність завдань самостійної роботи тематиці навчального курсу» – 20 %. На запитання «Чи відображений зміст самостійної роботи в ректорських контрольних, усних опитуваннях і на практичних заняттях?» 50 % респондентів відповіли, що «частково», 44 % – «так», 6 % – «ні».

Ефективна самостійна робота студентів неможлива без відповідної дидактико-методичної діяльності викладача. Істотне значення для організації самостійної роботи має професійний рівень викладача, його самоосвіта, уміння організовувати пошукову діяльність студентів, зважаючи на власний досвід і настанови. Від цього залежить якість рекомендованої літератури, актуальність тематики студентських рефератів, вибір видів і змісту завдань чи проблемних питань. Викладач формує стиль роботи студентів, їхні переконання. В. Горбунов зауважує, що в самостійній роботі студентів передусім треба «орієнтувати на акуратність, наукову точність, культуру інтерпретації чужих думок та ідей», на вміння аналізувати й доходити висновків на основі прочитаного матеріалу [3, с. 33].

Відповідно до цих підходів розроблена теоретична модель формування навчальної самостійності майбутніх економістів у процесі вивчення курсу «Українська мова за професійним спрямуванням». Розробляючи власну модель, ми взяли за основу модель, запропоновану Г. Парниковою, у якій авторка визначає такі принципи: цілісності, системності, свідомості, активності, практико-орієнтованої спрямованості, діяльності, що були нами конкретизовані в таких функціях:

– мотиваційна (пошук загальної мотивації до спільної діяльності різних суб'єктів процесу формування навчальної самостійності майбутніх економістів, стимулювання спонукань до співпраці, прояви самостійності, активізація творчості, ініціативи);

– діагностична (визначення потенціалу освітньо-виховного процесу у виші, моніторинг

якості застосовуваних змісту, форм і методів самостійної роботи студента, фіксація рівнів сформованості навчальної самостійності студентів);

– організаторська (визначення цілей, відбір способів їх досягнення (змісту, видів, форм, методів, засобів), планування, окреслення етапів роботи, об'єднання суб'єктів процесу формування навчальної самостійності майбутніх економістів і створення умов для її розвитку);

– навчальна (формування готовності, здатності та потреби на практиці застосовувати знання та вміння самостійної навчальної діяльності практико-орієнтованої спрямованості за допомогою української лексики професійної спрямованості);

– виховна (використання потенціалу самостійної роботи студентів на заняттях із дисципліни «Українська мова за професійним спрямуванням» для виховання цілісної особистості студента, розвитку особистісних і професійно важливих якостей майбутнього економіста);

– розвивальна (створення умов для самовизначення, самореалізації, розвиток потреби у професійному самовдосконаленні);

– оцінювально-результативна (визначення студентом якості результатів здійснення самостійної діяльності, її самооцінка, корекція способів досягнення навчальних цілей, оцінка рівнів сформованості досліджуваного процесу).

У процесі моделювання нами визначені педагогічні умови (реалізація системного, комплексного й особистісно-діяльнісного підходів до організації навчально-виховного процесу в період навчання у виші; створення комплексної системи вивчення дисципліни «Українська мова за професійним спрямуванням»; використання технології з урахуванням специфічних особливостей діяльності майбутніх економістів під час навчання, можливості вишу, розвиненість особистісних і професійно важливих якостей студентів), виділені етапи формування навчальної самостійності майбутніх економістів у процесі вивчення дисципліни «Українська мова за професійним спрямуванням» (організаційно-підготовчий, процесуальний, результативний), форми і методи педагогічної діяльності.

Для оцінки рівнів сформованості навчальної самостійності студентів нами були обрані такі критерії: активність особистості, усвідомлення значущості самостійної навчальної діяльності, ступінь самостійності.

Висновки. Науковий аналіз проблеми організації самостійної роботи у вищій економічній школі засвідчив її актуальність у дослідженнях як вітчизняних, так і зарубіжних науковців, що зумовлює перегляд теоретичних і

методичних засад підготовки фахівців у вищих навчальних закладах економічного профілю.

Самостійну роботу слід визначити як особливу форму навчальної діяльності, спрямовану на формування у студентів самостійності й набуття ними сукупності знань, умінь, навичок, що здійснюється за умови впровадження відповідної системи організації всіх видів навчальних занять і, насамперед, самостійної роботи, яка передбачає виконання завдань під методичним керівництвом викладача, але без його особистої участі. Самостійна навчальна діяльність є специфічною організаційною формою навчально-виховного процесу, яка охоплює як позааудиторну, так і аудиторну роботу: вона сприяє розвитку мислення, творчому підходу до проблем, що розв'язуються, самостійному пошуку й запам'ятовуванню інформації, самоорганізації й самоконтролю, що значно підвищує ефективність навчання майбутніх економістів.

Успіх організації самостійної роботи майбутніх економістів забезпечується дотриманням таких дидактичних умов: забезпечення розвитку у студентів умінь самостійної роботи; використання системи дидактико-пізнавальних завдань для самостійної роботи майбутніх економістів; розвиток позитивної мотивації студентів до самостійної роботи; розробка відповідного методичного забезпечення самостійної роботи студентів; реалізація системи контролю за самостійною роботою студентів.

Як переконуємося, підготовка фахівців високої кваліфікації, конкурентоспроможних на ринку праці, а також здатних до компетентної, відповідальної й ефективної діяльності за своєю спеціальністю неможлива без підвищення ролі самостійної роботи студентів, спрямованої на стимулювання їх професійного зростання та виховання їх творчої активності.

Отже, за підсумками проведеного формувального етапу експерименту студенти експериментальних груп відрізнялися розвиненими вміннями використовувати на практиці знання, отримані у процесі самостійної навчальної діяльності, тривалим стійким позитивним ставленням до її виконання. Для учасників педагогічного експерименту були характерні творча активність, самостійне виконання завдань без допомоги педагога, збільшення запасу професійної лексики. Вони виявляли готовність до співпраці, усвідомлене осмислення змісту самостійної навчальної діяльності та здатність до адекватної самооцінки її результатів.

Перспективи подальших досліджень вбачаємо в розробці рекомендацій щодо застосування розглянутих у статті методів

Список використаних джерел

1. Ковальчук Г.О. Активізація навчання в економічній освіті: Навч. посіб. – [Вид. 2-ге, доп.] – К.: КНЕУ, 2003. – 298 с.
2. Зимняя И.А. Ключевые компетентности как результативно-целевая основа компетентностного подхода в образовании. Авторская версия. – М.: Исследовательский центр проблем качества подготовки специалистов, 2004. – 42 с.
3. Стратегія реформування освіти в Україні: Рекомендації з освітньої політики. – К.: К.І.С., 2003. – 296 с.
4. Морєва, Н.А. Педагогика середнього професіонального образования: Учебное пособие для студентов высших педагогических учебных заведений / Н.А. Морєва. – М.: Издательский центр «Академия», 2001. – 272 с.
5. Овчарук О. Ключові компетентності: Європейське бачення // Управління освітою. – 2004. – № 2. – С. 6-9.

References

1. Kovalchuk, H. O. (2003). *Activization of teaching in economic education*. Kyiv: KNEU. [in Ukrainian].
2. Zimniaya, I. A. (2004). *Key competences as an effective target basis of the competence approach to education*. The author's version. Moscow: Research Center of Quality Training Problems. [in Russian].
3. *Strategy of education reforming in Ukraine: Recommendations of educational policy*. (2003). Kyiv: K.I.S. [in Russian].
4. Moreva, N. A. (2001). *Pedagogy of secondary vocational education: Textbook for students of higher educational institutions*. Moscow: Publishing Center «Akademia». [in Ukrainian].
5. Ovcharuk, O. (2004). *Key competences: European vision*. *Upravlinnya osvityou*. 2. 6-9. [in Ukrainian].

Рецензент: Сегєда Н.А. – д.пед.н., професор

Відомості про автора:

Шлєіна Людмила Іванівна

Таврійський державний
агротехнологічний університет
пр. Б. Хмельницького, 18, м. Мелітополь,
Запорізька обл., 72310, Україна
doi:10.7905/нвмдпу.v1i12.860

Надійшла до редакції: 09.04.2014 р.

Прийнята до друку: 15.05.2014 р.